

3⁽⁵⁾ 575
 Village construction
 + results for in habi-
 + kwantsi phalaborwa
 pp. 1-16

○ K34/33

J. Malatši

rec 24/10/42

Motse, Ngwato.

8p 12/6 indexed

K34/33.

Motse wo moxolo wo motala ke Sebera. O dutši kxautsi le thabana ya Sebera. Mong wa motse ke Maboane Malatši. Ntlo ye kxolo ya pele (1) ke ntlo ya mosadi yo moxolo wa Maboane. Yona la xaxwe ke Mohale. E axilwe ke Masabane Monareng. Ye Masabane a leditše moxolo woo a thwaletšwexo wona o ke a fwa kromo ya sethole, ke Maboane.

Ntlo ya bobedi (2) ke ya mosadi wa bobedi exo Matheane e axilwe ke Matsikinyane Malatši. Xomme le ena obe a thwatswe ke Maboane, xomme xa aka a lišwa ka selo ka ke ele ngwana wa moxolo wa xaxwe Motalakromo. Moputsi wa xaxwe ke xa ja dija motseng wa Rangwane axaxwe.

Ntlo ya boraro ke ya mosadi wa boraro (3) Molefo, mme yona e axilwe ke Morwa wa Maboane, kxasane. Le ena obe a thwatswe ke Maboane. E yona xa aka a lešwa ka selo ka ke ele ngwana wa xaxwe.

Ntlo ya bone ke ya mosadi wa bone (4) Matsiši, xomme yona e axilwe ke mong Maboane.

Ntlwana ya bohano (5) ke ntlwana ya basimane. Xomme yona e axilwe ke kxasane le Matsikinyane. Xomme yona ke ya bone le basimane ba motse kamotla. Xomme mo xo axeng xa yona xa ba lišwa selo sa moputsi.

Mtswana ya boselela (1) ke ya basetsana. Xomme yona e
axilwe ke mokonyana Khasane Lepoopa. Xomme o axile
ka xo axela Mosadi wa xaxwe yoo a sešoxo xo moiyala.
Xomme xa^a lešwa ka seb ka xe ele mokonyana.

Mho ya bosupa (2) ke mtlo ya Matxetole mmaxo Maboane
Mamotaha xoba Mamotaxa e axilwe ka letserna la
byalwa ke banna ba naxa, Xomme moputsa ke xonwa
byalwa lela.

Lesaka la dikomo elexo 8 le axilwe ke banna
ka letsema la byalwa elexo xona moputsa wa bona.
Lesaka la dipudi le axilwe ke banna ka letsema elexo
Moaxo wa bo 9. Lesaka la mpamane le axilwe ke
basimane elexo badisana ba dikomo. Xomme lena ke la
bo 10. Lesaka la diputsane le axilwe ke basimane, elexo
la lesome matsa o tee. 11.

Wexara la matse le axilwe ke Maboane le sefero sa matse
elexo palo ya lesome le matsa ye mmedi. 12.

Xomme mo disexwaneng tsä mabele elexo matlab, ke di
sepela ka tsela ya dintlo tsä basadi. ke xore xo thoxa ka
Mosadi wa pele (1) xo fihla ka wa bone (4) yo monq le ya
monq o suranetsä xoba le ntlwana yee e bitšwaxo lettelo.
ke xore sešexo sa mabele. ~~13. Xomme mo disexwaneng tsä mabele elexo matlab, ke di~~

~~XXXXXXXXXX~~ Xomme motse wo xa ana dintlwana tsä xo xotsä
 mello. Xomme xo dirwa le baxo fela mo pele xa ngwako wo
 mong le wo mong kaxe motse o tsueletsa tsöhle mo
 se swanthisong. Xomme mafaxo a a dirwa ka ditlong
 xoba dihlakanioka ke mosadi yo mong le yo mong e leng
 mong wa ngwako. Je xona xo dirwa mello mo ritse le
 xo apeela dijo ka xare. Xomme mohla wa pula mello
 e dirwa ka xare xa dintlo tse tob. Mo motseng monna xa
 ana maatta a dintlo tseo elexa tsä basadi. Xomme dintlo ke
 tsä basadi. Xomme sa monna ke motse fela ka xele yena
 monna wa motse wo. Xaek mosadi motse xa sewa xaxwe.

Sa xaxwe ke vito fela. Morwa, Moxwanyana, Moxwera
 xoba molata xa bana maatta ka motseng, ke ese monna
 wa basadi ka fela. Motheci wa motse wo ke Malau
 Malesa. Xomme motheci ke yona kgata ya Maboane
 ya motse wa xaxwe. Maboane o be a axile Moxwaxweng
 pele a sešo xo axa mo Sebera. Motso yo a kxethilexo xoba
 a supilexo fela ka boako ke Molau Malesa ka ditaola
 tsä xaxwe moklang Maboane a yako xo tšoma madulo
 ka ditaola ka Molau. Xomme ditaola tsä supa xovs
 Maboane a tloxe mokwaxweng xo ya kxaxweng le
 Sebera. Xo kxethilwe fela mo ka xobane boako bya
 pele bobe bole byo bobe ka bata la mahu le malwetsi
 'motseng wa Maboane wa pele. Xomme ke xona ebe

575

IV

K34/33

ele motse wo o hlaxetšexo Xomme o tšenelwa xo ke baloi.
 Ke xona xo nyakexa madulo a maswa le ngaka ye
 nthswa lodira motse wo moswa xo tša, le xo ~~haxwe~~
 thširelelsä motse xore baloi' ba setsene. Mo motseng
 wa pele xo hwile basadi' ba Maboane ba ba bedi.

Xomme xo hwile le bana ba xaxwe ba ba rararo.

Motse o dutsi' potšong xa thaba ka thoko ya bosobela
 - tsatsi'. Xomme motse o dutsi' xoba o axilwe mobung
 o botse. Xodiwo xa molala. Xomme motse o dutsi' kxole
 le meitse ye mengwe. Motse o kxole le meitse. Masimo
 a kxole le motse tudu, tudu. Mabaka a mang a xo
 kxetha boaxo bya motse ke a: Mong xoba monna xe a rata
 xo axa motse wo maswa moswa o swanetsä xo sepela a
 tsäma a lebelela mo ä ka beaxo motse xona. Xomme xe
 a hweditse mebotö yeo a ka axang xo yona o tla
 tloxa a ya xo ngaka xore a ~~lebele~~ kxolele mebotö yeo.
 Xomme xe ditaola di' dumela wo mong mmoto ke
 xona mong wa motse a ka isa ngaka ~~lebele~~ pelo
 xo sesö xo tseba motso yo mong xe e se mosadi' xoba
 basadi' ba xaxwe lela xobane xe batho ba bang ba ka
 tseba ba tla loya madulo ao ~~le~~ xore ebe motse wa
 maho le malwetsi'. Ke xona ngaka ya xaxwe e swanetsä
 xo tea motse ka dihlange tsä yona tsä maatla xo
 thibela baloi. Ngaka ya Maboane Molau o ile a

575

V

K34/33

bo laya pudi ya xo thea motse yeo e bitswaxo pero ya
 motse xo badimo bao ba swanetšexo xo kwana le
 dihlare tsä ngaka Molau. Xomme pudis yeo
 ngaka e swanetše xo e hotsä dihlare xoba
 melemo pele e seso xobolaiwa, xomme ka
 moraxo pudi e ka bolaiwa ke ngaka ka mosi.
 Xomme madi a yona le meswane ya yona e
 hlakanywa le dihlare xomme xo nyakixwe
 diphatana tsä ditotwane di' tokotlwe tikholo xo ya
 motse xo thibela baloi. Ka moraxo xo nyakixwe ye
 ngwe ye telele xo rapalatswa seferong sa lexora
 xore xo moloji a tsera ka xeo motse o dikilwe ke
 lexora a swarexe a lwetswe ka moso ke mongwa
 motse yo o a kilwe maatta a xobona moloji ke
 ngaka Molau. Ngaka e kilwe xomo ke mongwa
 motse. Xo thomilwe xo axiwa m'ntlo ya mosadi yo
 moxolo pele xa tsöhle. Xomme meaxo e axilwe ka xo
 latelana xa basadi. Ba axi ba meaxo babe ba thuswa ke
 mongwa motse. Mo ntlong yeo e axilwe ke masobane
 modiro kamoka wa ntlo o dirilwe ke yena a mosi. Xomme
 ntlo e axilwe ka sehla seo se bitswaxo mohlanae xoba
 (Mothanare). Xomme dintlo di' ruletšwe ka byang
 bya seboko le sehlotwane le lesokwa. Xomme
 di' botilwe ka mmu wa seolo. Xomme e axilwe ka

575

V,

K34/33

ka dinti ts'a mohlanae, le mosemane, le mo'ka, le moxwalo.
 mo axi wa ntlo ye kxolo o tser' kxwedi tse seledaxo
 xoba tse supaxo kaxe abe ale nusi.

Maina a dihlamo kamoka ts'o Ngwato.

- 1 Tsite ke motheo wa ngwato xomme o dirilwe ka mafate xoba diphate ts'a sehare sa mohlanae t'ela.
- 2 Hlaka ke boxodimo bya ngwato byo o bo dirilwexo ka mafate a mohlanae. Xomme yona ena le diripa tse nne 4. Ke xore hlaka eleng matote a c a matelole. Xomme mo a kopanaxo xona xona le phate ye e bitšwaxo lenotlo. Ka moraxo xa lenotlo xo dirwa seho'obyana xoba sebaletwane. Ke xo sedite sebaletwane xo tse na Modiro wa mabalelo a matob'xo ya mateleng a hlaka. Xomme hlaka e sedite. Moxo tsi'e le yona e dirwa ka mabalelo. Eka ba a mabedi xoba a mararo xo tloxa xodimo xo ya base.
- 3 Sehoramo xoba sehoramo e'exo setimane ke ka xodimo xa lemati. Ke mo ereng xe motlo a tse na ka ntlong a inamis'a hloxo ya xaxwe. Sehoramo ke xore xo inamis'a hloxo.
- 4 Lemati ke se tswalo sa ntlo xomme le bitšwa lebati.

- 5 Mokhukwarywa ke ka ~~las~~ lase xa lemati mo batho ba lataxo Xona le ba tsena ka ntlong. Komme ke boemo bya lemati.
- 6 Sechikoba ke mabu ao a bopilwexo xodimo xa Mokhukwarywa. Komme se tšisa lemati xo wa.
- 7 Methape ke mafate a a rapa aditšwexo ka Xare xa ntlo. Komme ona a thusa mong wa ntlo xo bea diaparo tsā xaxwe nthse. Komme ona Xana modiro wa xo thusa ngwako xo wa.
- 8 Borala ke mafate ao a leng xodimo xa methape ka Xare xa ntlo. Ona ke a mantšhi xo beta methape. Komme a a dirilwe xo bea dijo xodimo xa ona. Komme ke xodimo Xandu Xao bana ba seke xo ba tšilelela.
- 9 Seafela ke lebatō leo lediretšwexo xo bea thoto ya mosadi elexo tsā ntlo kamoka. Komme sona se dirilwe xo ya xodimo ka mmu wa seob.
- 10 Krotlopu ke ya xo bea tšhe yane. Komme yona e dirilwe le botong la ngwako ka Xare Xoba ka ntle xa ngwako.
- 11 DiPate ke kota tšeo pedi ka mathoko a lemati. Tsōna ke tsā xo thusa lemati xo tswalela lemati botse.
- 12 Xonababi ke se ntlelo sa se-Sotho Sesotho. Komme sona se dirilwe ka kota yeo e krotlwe xo ka lenti.

Mo dihlamong ts'a ngwako yona le phapang. Ke xore
yona le mekwa yeo batho ba swanetseng ho e tseba.

- 1) Hlaka ya ngwako xe e ka ba le matata a dixoko
~~ho tse~~ ka hare xa yona, ho tse ke mahlats'e. Mong
wa ngwako wo o o ha huna kudu. Ke xona dile
tseo xa di a swanelwa ho tlošwa ka ngwaking.
- 2) Lenotlo xe motho yo o eleng mokonyana xe ale
doxweng a lebelela xodimo kamo hare xa ngwako
ho isa mahlo lenotlong ke molato wa pudi xoba
pudi tse pedi. Ke xona mokonyana xa swanela ho isa
mahlo xodimo xa ngwako.
- 3) Seo xoba sa ka base xa lemati se a ita ho dulwa ke
Motho yo mong eseng mong wa Motse. Xabe le Mosadi
wa xaxwe xa dumelelwi ho dula xodimo xa sona. Ke
xore ke tse mo ngaka ya motse e epetseng dihlare
xona.
- 4) Ka hare xa ngwako xa ho dumelelwi motho yo mong ho
ema ka dinao xoba maoto. Ke xore xe motho a ema
ka dinao o nya ts'a mong wa motse xoba ngaka ya
motse. Xabe xe a sa hlokomela mo emi a ka tšola
a sa emi xomme a tšwa ka xodimo xa hlaka ya
ngwako ho ela sa ruri a se sa sonwa mo tšeng
ka baka la maatla a dihlare ts'a ngaka.

- 5 Ke motso a tseba motseng wa motso yo mong le yo mong
o swanetse ho ntsa dieta a sale ka rite la sefero
sa motse, komme mokonyana la dumelani ho
tseba motseng a tswere mongatse xoba
katiba. Komme ke nyatsa ye kabo xo mong wa motse
- 6 Mo lebotong xona le dikhabiso elexo leboti la ngwato
ka kare la wona. Dikhabiso ke diswanthiso tsa
Matswele a ba setsana. Komme mo diswanthoseng
tse ho a tsebywa xore se swantheo se se swana le
matswele a mosetsana mong. Komme a fetxa ho
ba dikwero tsa masoxana le ba setsana. Ke xore
ka nako ye ngwe masoxana o a kxona ho supetsa
mosetsana yo mong se swantheo seo se sa botaxo xore
ke sa xaxwe, ka xe diswanthiso diile ka mehuta
ya tsona ~~ka~~ kamo batho xoba ba setsana ba
emeng ka xona. Komme mo mekhoteng ho ka biswa
ka diolwana tseo di dirilweho ka mmu wa seolo.
Komme tsona di thusa banna ho dula xodimo.
Kaele meaxo la e papane kudu. Komme ke kaxo ye
swanaxo.
- Mo ho theweng ka metse ho na le karoxano ka xe
dingaka di sa swane. Motse wo mong ke motse
o theilwe mong wa wona o ka ngaka kxarebe

Xoba dikxomo tsē mtsi. Xaele motse wa mosate
 xa e thewe byalo ka motse ye menqwe. Komme o
 thewa ke ngaka ye kolo yeo e tumile~~x~~ kudu kudu.
 Ngaka ya Morena Makhusane wa peleli ebe
 e hwetswa naxeng ya Morena Motsatsi e
 bitšwa Mokxomole.

Xaele dintlo le masaka a diruiwa di'nyakelwa
 ngaka kamoka. Xabe le meaxo ya mabele e byalo.
 Xe xore xe di'sexo di' sa nyakelwa ngaka mabele
 a ha letšwa ke bali. Letšona diruiwa di' ka
 letšwa ke bali xe di' sa direlwa dihlare.

Melao ya xo tsena motse ng wa motšo ke xo nthšā
 dieta o sate ka ntle. Xabe mo difero di' tswalelwaxo
 o swanetsē xo bitsā beng' ba ~~motse~~ motse xore ba
 xo bulele monyako wa koro. Komme xe o tsene ke
 tona o tla nyaka motšo yomong xo xo dumedišetsā
 xo mong wa motse yomoxolo. Xe o tloxa o tla busā xape
 wa romma motšo xo xo laelela xo mong wa motse.
 Komme xa xo dumelwi' xore xe o tsena motse ng
 wa motšo wa dumedišana le ena ka mosi.
 Ka sakenq la dikxomo mosadi yomong le yomong
 xa dumelwa xo tsena. Komme xo dumeletsive
 bela bao eleo bakxekob. Xe ba ka tsena dikxomo

di ka hwiša le xo se tswale, Xomme mo xong di' ka
nobala.

Xomme le tšohle tšeo banna ba sōmaxo ka tsōna
mo dikxomong xa di a swanelwa xo kxoma ke
basadi ba ba satiilexo e basetsana. Xomme xe
kxomo e tswetsi e sale le namane le lenyane
Maswi a yona xa lewe ke basadi. Xeba ka ja
Maswi a yona namane yela e ka hwa. Xomme
mo xong ya hloka maswi. Xeba ya palexa matanole.
Xomme xaele melao ya metsa xantsi e ya ka mehuta ya
batho. Mo xong motho a dumelelwi xo ema ka motsotheng
Xoba motseng. Xomme xa dumelelwi Xoba a sepela
sepela ka xare xa motse wa motho. Xomme xo thare o
vata xo diwa dihlare mo motseng xore beng ba
motse ba ke ba lwale.

Boloi bona le modiro wa xo bolaya batho, diruina.
Motho xa dumelelwi xo tšwa mare mo xong le mo xong.
Xabe xa dumelelwe xo hlapoloxa kxautsi le dintlo.
Xomme mo xong a xo a lokelwa xo robalwa ke motho
xe motseng e se wa xaxo Xobane mo hlobo mo xong. Xeba
mo xong wa motse o epetše dihlare tsā xaxwe.
Xomme xe xole byab o ka tšwa mo xong wa motse
are Xeba Xao xo a ita o seke wa robala xona.

Mo motseng wo mong le wo mong ona le kilelo ya motso yo
 mong le yo mong. Ke xore Motse wo mong le wo mong o
 lokoloxetse mong wa wona tšela ka xe a rwele dihlare
 tsä ngaka mo mmeleng wa xawe. Ke xona xa xona
 motso yo o anaxo le tokoloxo ya xo dira se seng le
 se seng motseng wa yo mong le yo mong. Xape mo
 bathong di kilelo di ile ka mehuta ya tsöna. Xe mosadi
 a ilelwa se seng xo tsä banna le monna o a ilelwa se
 seng xo tsä basadi. Xomme mo xa xo kxetho xeba monna
 ke mong wa Motse. Ke xore monna wa motse xa swanela
 xo kxema tseo basadi ba xawe ba somaxoka tsöna
 byalo ka maho, mabehlo. Xomme mosadi wa monna xa
 swanela xo kxema tseo monna a somaxoka tsöna, byalo
 ka dilepe, mume le dipitsana tsä kxorong.

Mollo o xotswa mo xong le mo xong mo motseng. Xomme
 phapang ke mollo wa basadi le wa banna. Xe mo lapeng
 xona le mosadi yo mong wa motswetsi mollo wa xona o
 a ila xo xerwa ke banna. Xape ke mollo wa kxorong o a ila
 xo orwa ke basadi. Xomme o ka orwa ke mohlaxetso
 tšela xele wa kxorong. Xe mosadi o lethari a ora
 mollo wa kxorong o fla dira tšotsi ka mehla mo
 di byaneng tsä xawe xeba a dira molato we a
 ka tšišwaxo kxorong o sekiswa ke banna.

Matlakala a dithšila tsēo di dirwaxo ka dintlong
 koba malapeng a thšollwa ka matoro' xa dintlo
 ke basadi. Komme jaele a tswaxo khorong ya
 banna a thšollwa ka ntle xa setero sa motse.
 Komme matlaka a koro xa thšollwe xo ke e a
 basadi. Komme xo byab le xo ~~bann~~ basadi.
 Xe šilwa le xo setla di dirwa ka xae ke basadi.
 Komme xa xo dumelwe mosadi' xo šila koba xo setla
 ka xae.

Byalwa bo dirwa ka xae ke basadi. Banna xa
 ba dumelwi xo dirwa modiso wa byalwa. Xae xa
 ba dumelwi xo dula koba xo sepele sepele šao
 byalwa bo dirwaxo nthse. Komme byalwa byoo bo
 ka seke bya loka. Xe xore ba ha ba bodila koba phiri.
 Xa xo dumelwe xo dirwa serapa ka xae xa motse.
 Komme se ka dirwa ka ntle xa motse. Xe xore ka
 xae xa motse xa xo swanelwe xo lemixwa xo aila.
 Xe xore xe motho a lema ka xae xa motse a lema mong
 wa motse. Xe xore mong wa motse a tla wala a hura.
 Xe motse o na le malwetsi' a mantši' ditaole di
 laela mong wa motse xore a huduxe.
 Xe monna a thoma xo nyala xa dumelwe xo dirwa
 wa ka xae motse ka kobarane mosadi' wa xaxwe

O swanetsê yo tla ya somela batswadi ba monna
 ka ya a dumelwa ya hwetsa monna a sena na
 le motse wa xaxwe ya batswadi ba xaxwe ba saphela
 ke sena monna odula a sena motse ye batswadi
 ba xaxwe ba saphela.

Masadi yo mong le yomong o swanetsê xaba le
 ntle ya xaxwe.

Diintlo tsä monna yo ana le basadi ba bantsi
 di dula ka yo latelana.

Ye motso a thoxeta motse xomme a rata bedule bya
 bongwe a ka thoxela diintlo tsä xaxwe di eme.

Xomme a dumela yo thsoma motse xabane ka ya
 vealo a sena mong wa monna ka swa ka
 dihsitla ya ngaka ye e thilexo motse wo.

Mo xong dirulelo xaba dikaxo di a thswa xo ara
 motse o mong. Xomme ye motse wo mo swa wo o

o ara ke ngaka ye ngwe lona dikaxo di a thaxwa
 lona dihlare tsä dingaka di selwe.

Xomme ye motso a thoxetsê thoti ya xaxwe masaping
 o swanetsê yo etela marope a xaxwe.

Ye motso a rurile motseng xaba lebo, xomme aile
 kxole motso yo mong a ka dula leropeng la
 xaxwe naba ka lema.

Xomme maropeng xa a boelwa. Xape seema sere
 ma xa sa boelwexa ke teng maropeng xa a boelwa.
 Maropeng xa motho yo mong le yomong xa a dulwa ke
 motho yo mong le yomong le mong wa lesupi a
 dumela.

Le motho a rata xo boela maropeng a xaxwe xomme
 a hwetsa xobane meaxe e sa khile a tra dula ka xare
 ka yona.

Xomme le motho a hwetsa meaxe ya xaxwe xomme
 le sana le thoto ya xaxwe ka xare o swanetse ka
 le rope le baloi ba thibelwa maropeng a motho
 ka dihlare tsela tsela ngang xobane xa di a thora
 di sale Maropeng. Xomme dihlare tsela di
 tra tsela xe eke xore mong wa rope xa sana pelaeo ya
 se seng seo se sa se seng maropeng.

Di tserwi xa Mphantlane Malatsi

Jeremiah Patamede Malatsi

